

Bătălia de la Kulikovo

*Asist. univ. dr. Maxim Marian
VLAD*

UITATE FILE DE ISTORIE ȘI DE LEGENDĂ. EROI EPICI AI CULTURII ORTODOXE: DIGENE AKRITAS DIN BIZANT, ILIE MUROMET DIN PECERSKA, ALEXANDRU PERESVET ȘI ANDREI OSLEABI DE LA KULIKOVU ȘI MILOŞ OBILICI DE LA KOSOVO

INTRODUCERE

Oamenii au nevoie de eroi. Au nevoie de modele pe care să le urmeze și au nevoie de lideri care să îi ghidizeze, atunci când își pierd orizontul. Uneori, ei pot să fie chiar dintre noi. Într-o epocă a demitezărilor pe bandă rulantă, a devenit stânjenitor să vorbim despre eroi. La noi, români, moștenirea eroilor este încă și mai grea decât în alte părți, din cauza folosirii excesive a acestora de către propaganda regimului comunist. Mai folosesc astăzi asemenea eroi, mai este nevoie de ei? Mai trebuie să învețe copiii la școală despre ei? Se pare că nu.

„Eroii” momentului sunt oameni care se remarcă prin cu totul

alt tip de calități. Eroismul pare demodat, prăfuit, provincial, decuplat de lumea civilizată. Ceea ce este, în mare măsură, o impresie falsă. Americanii își folosesc eroii reali sau imaginari cu toată forța, pentru a-și promova imaginea și valorile în lumea întreagă.

O națiune nu poate supraviețui raportându-se numai la eroi negativi. Din păcate, noi excelăm în a ne situa la extreme. Fie într-un cult găunos al unor falși eroi, fie în negarea vehementă a tot ceea ce am avut de excepție. În multe locuri și modalități se omagiază eroi – întruniri, muzee, monumente, monografii, filmografie, creații literare, muzicale, plastice și altele. Este recunoscută contribuția eroilor la punerea în mișcare a lucrurilor și la dezvoltarea societăților umane

Mai există eroism în zilele noastre? În jur explodează deocamdată individualismul (după maxima „trăiește-ți viața!”), avariția („ce aduni este bun adunat!”), oportunismul („să fii mereu de partea celor mai tari!”), aruncarea vinei pe alții („mulți nu ne dau pace!”), invidia („de ce ăsta are, iar eu abia exist?”) și, desigur, lipsa de cultură („la ce bun teorii, dacă am ce-mi trebuie?”). Mai pot fi eroi astăzi?

Cum stau însă democrațiile actuale cu eroii? Dincolo de diferențe, este clar că aceștia sunt fie confundați, fie desconsiderați. De pildă, o firmă de cosmetică îi numește „eroi” pe cei care-i servesc producțele, iar o firmă de „security” socotește „eroi” polițistii, sanitarii, pompierii, muncitorii în construcții. În pandemia COVID 19, medicii au fost declarati eroi în lupta cu virusul și prezentați pe panourile publicitare cu aureola corona. La celălalt pol, se vorbește de o „epochă posteroică”, ca și cum ar fi bine că eroii au dispărut. Orice profesie merită respect, dar este limpede că discuțiile actuale nu nimeresc eroul la propriu.

Ce este însă un erou? Aceasta este cel care se expune pericolului în situații vitrege, depășindu-și angoasa și fără să știe dacă reușește. El se dedică unei cauze care este mai mare decât propria lui cauză, pe care o pune în fața binelui propriu. El este cel la care oamenii privesc ca la o persoană ce face excepție. Aceste indicii, luate împreună, creează portretul eroului veritabil.

Nimeni nu este însă născut erou – eroii se fac. Eroii nu stau în palate și nici nu vin miraculos din afara lumii; ei sunt printre oameni și se manifestă în interes obștesc. Eroismul nu este mânat de un drog, cum s-a crezut, nici nu presupune războiul, cum se crede. Eroismul poate fi legat de război, dar este mult mai larg răspândit și cerut. Pacea însăși presupune eroism, iar democrația are, la rândul ei, nevoie de el.

La prima vedere, democrația, cu idealurile ei de libertate, egalitate, fraternitate, aduce un vânt potrivnic eroismului. În democrație se trăiește bucuria, și

nu expunerea la pericol. Nu se asumă cauze mărete, viața cetățeanului fiind asigurată. Iar oamenii sunt egali, încât nu se încurajează excepții. Cu toate acestea, în pofida aparenței că nu favorizează eroii, democrația are chiar nevoie de ei. Eroii nu sunt de profesie eroi, chiar dacă sunt profesioniști într-un domeniu sau altul. Ei sunt oameni normali, dar performeri în domeniul lor. Ei nu sunt de la început în costume de erou, ci se ivesc pe fondul ocaziilor.

Ocaziile fac, desigur, și alte tipuri de cetățeni, de pildă, pasivii, satisfăcuții, hoții, profitorii, demagogii. Eroii se disting însă de toți ceilalți prin aceea că, oricare ar fi profesia lor, ei se expun pericolului în situații vitrege, depășindu-și angoasa și fără să știe dacă reușesc, se dedică unei cauze care este mai mare decât cauza lor și pe care o pun înaintea binelui propriu, iar oamenii îi prețuiesc.

Într-o societate în care „cauza personală” este unică ce pune în mișcare oamenii, eroismul cunoaște o degradare. Atunci când „cauza personală” trece drept cauză generală, eroismul dispare.

Nu dau rezultate nici înmulțirea artificială a eroilor, cum se face în revoluții, dar nici desconsiderarea lor. Aceasta din urmă presupune „înjosirea oamenilor”. Chestiunea actuală este de a cultiva eroi – eroi care nu mai înving giganți, care nu mai salvează o țară sau omoară un tiran, pentru a dobândi recunoaștere, ci eroi care schimbă situații inacceptabile.

Cea mai fericită ipostază, cu rezultate caracteriale uimitoare, se produce atunci când eroismul se îmbină cu sfîntenia. Eroului îi ești recunosător, iar sfântului te rogi. Fiecare statut, distinct unul de altul și specific vocației omului, dar și libertății fiecăruia, arată multitudinea darurilor și modul cum acestea pot fi lucrate. Ceea ce unește în mod fundamental eroul și sfântul este umanitatea lor, cu toate că, firea lor omenească îi deosebește prin modalitatea în care este folosită, precum și prin felul în care au știut să-și folosească abilitățile cu care au fost înzestrăți¹.

Eroul are parte de vizibilitate publică, iar cauza pentru care se luptă are ceva ce nu poate fi ascuns societății și, de obicei, în această dimensiune, el poate milita pentru idealuri mundane care pot fi diferite de preocupările credinței sau ale crezului religios. În același timp, sfântul prezintă aspecte incomode, legate de renunțarea la gloria lumii, la recunoaștere publică, fiind deseori chiar pus în postura de a fi izolat, autoizolat sau chiar persecutat până la sfârșitul vietii. De cele mai multe ori, sfântul este recunoscut ca atare ulterior, după câteva generații. Există și cazuri excepționale, cum sunt cele ale eroilor epici prezentate în continuare, în care eroismul a făcut casă bună cu

sfințenia, viața tumultuoasă a acestora plasându-i în sfera de acțiune a Providenței. Este imperios necesar ca un asemenea tezaur istoric, aghiorgrafic, literar și cultural să fie împărtășit lumii, pentru ca aceste modele să poată inspira prin faptele lor, noile generații.

EPOPEEA ȘI EROUL EPIC. NOTIUNI

Genul epic sau epopeea reprezintă un poem de mari dimensiuni care povestește faptele și aventurile unui erou epic care are o semnificație istorică, legendară sau religioasă. Protagoniștii acestor narări epice întâmpină obstacole și situații limită, dar manifestă totodată acțiune și triumf. Cu toate acestea, majoritatea acestor epopee se termină într-o manieră tragică. Pe scurt, epopeea este o narăriune prelungită a unei drame eroice centrată pe un erou. Poeziile sau poveștile eroice antice orale sunt considerate ca aflându-se la originea epopeilor.

Există șapte trăsături principale ale eroilor epic; aceștia sunt de origine nobilă sau au statut social înalt. Ei au capacitatea supraomenești, sunt călători încercați, călătorind de bunăvoie sau de nevoie ca să înfrunte răul (călătorii inițiatice), sunt de asemenea războinici de neegalat, reprezentă o marcă sau o legendă culturală, demonstrează umilită și, în cele din urmă, luptă cu dușmani supraumani².

De cele mai multe ori succesul sau eșecul eroului epic poate fi responsabil pentru soarta poporului sau națiunii eroului.

Textele grecești și romane vechi, precum „Odiseea” și „Eneida”, reprezentă prototipul poeziei epice sau epopeii.

Eroii epici prezentați mai jos sunt reprezentanți ai culturii

ortodoxe bizantino-slave, împletind în propria personalitate atât caracteristicile eroismului, cât și ale sfințeniei.

DIGENE AKRITA

Războaiele bizantino-arabe, care au durat din secolul al VII-lea până la începutul secolului al XI-lea, oferă contextul apariției poeziei eroice bizantine, scrise în limba greacă. Epoca dinastiei macedonene, îndeosebi secolul al X-lea, este considerată perioada dezvoltării poeziei epice și a cântecelor populare bizantine, al căror erou principal a fost Vasile Digenis Akritas. Viața intensă de la frontieră orientală, cu ostilități aproape permanente, oferea un câmp vast pentru fapte curajoase și aventuri periculoase. Vasile Digenis Akritas, eroul acestor provincii de frontieră, a lăsat cea mai profundă și durabilă impresie în memoria poporului.

Se pare că adevăratul nume al acestui erou epic era Vasile; Digenis și Akritas sunt doar supranume. Numele „Digenis” poate fi tradus ca „născut din două popoare” și își avea originea în faptul că tatăl său era arab mahomedan, iar mama lui, grecoaică creștină. În mod obișnuit, numele Digenis era purtat de toți copiii născuți din părinți de rase diferite. Akritas (plural Akritai) era un termen care îi desemna, în timpul perioadei bizantine, pe apăratorii frontierelor extreme ale Imperiului, de la termenul grecesc akra, însemnând „graniță”. Uneori, akritai se bucurau de un oarecare grad de independență față de administrația centrală și sunt comparați cu comiții din Europa Apuseană (stăpâni ai provinciilor de frontieră, ai mărcilor) și cu cazaicii ucraineni (Ucraina însemnând, de asemenea, „graniță”) din istoria Rusiei.

Unitățile Akritai, din Imperiul

Bizantin al acelei perioade, aveau sarcina protejării regiunilor de frontieră ale teritoriului imperial, de dușmanii externi și de aventurieri care realizau incursiuni la granițele imperiului. Eroul epic Digenis Akritas și-a dedicat toată viața luptei cu musulmanii și cu *apelatai*³. Ultimul termen, care îi desemna la origine pe „*cei care imprăștie turmele*”, iar mai târziu pe „*tâlhari*”, era aplicat la frontieră orientală a Imperiului bizantin briganzilor de munte. Aceștia erau indivizi curajoși, puternici în trup și spirit, pe jumătate hoți și pe jumătate eroi, care nu recunoșteau nici autoritatea împăratului, nici pe cea a califului și devastau pământurile ambilor suverani. Pe timp de pace, creștinii și musulmanii își uneau eforturile împotriva acestor tâlhari, iar pe timp de război, fiecare parte se străduia să câștige sprijinul acestor oameni îndrăzneți. Erau un fel de haiduci.

Pe baza diferitelor indicii, găsite pretutindeni în poemul lui Digenis Akritas, se poate afirma că evenimentul real pe care se intemeiază s-a petrecut la jumătatea secolului al X-lea, în Capadoccia și în regiunile Eufratului. Este aproape sigur că prototipul istoric al lui Digenis a fost Diogen: tourmarches al themei Anatolicilor, în Asia Mică, care a murit în 788, luptând împotriva arabilor⁴. Multe dintre elementele poemului datează din secolul al X-lea, când trupe bizantine s-au instalat pe Eufrat, iar mormântul lui Digenis a fost identificat în jurul anului 940, lângă Samosata⁵. În epopee, Digenis săvârșește acțiuni importante și fapte de arme pentru cauza creștinilor și pentru Imperiu; în concepția sa, Ortodoxia și Romania (Imperiul bizantin) sunt inseparabile. Numele lui Digenis a rămas popular, chiar și în ultimii ani ai Imperiului bizantin. Teodor Prodromos, poet din secolul al

XII-lea, când a încercat să îi prezinte elogiu cuvenit împăratului Manuel Comnenul, nu a putut găsi un titlu mai bun pentru el decât „noul Akritas⁶“.

Poemul cuprinde două părți. În prima parte, „Convertirea emirului“, care poartă mult mai evident caracteristicile poeziei epice, un emir arab invadază Capadoccia și o ia cu el pe fiica unui general bizantin. Emirul este de acord să se convertă la creștinism de dragul fetei și să se stabilească în Romania (Imperiul bizantin), împreună cu oamenii lui. Rezultatul acestei uniuni matrimoniale este un fiu, Digenes Akritas.

Cea de-a doua parte a poemului se referă la dezvoltarea Tânărului erou și la puterea supraome-nească și faptele sale de vitejie. Pe când era doar un băiat, el a mers la vânătoare împreună cu tatăl său și a ucis neînarmat doi urși, sugrumanându-l pe primul până la moarte și rupându-i coloana vertebrală celui de-al doilea. El rupe în două o căprioară cu mâinile goale și

ucide un leu în același mod. Ca și tatăl său, el o răpește pe fiica unui alt general bizantin și apoi se căsătorește cu ea; ucide un dragon; el îi ia cu el pe aşa-numiții apelatai (ἀπελάται), un grup de bandiți, și apoi îi învinge pe cei trei conducători într-o singură luptă. Nimeni, nici chiar femeia războinică uimitor de puternică Maximu, cu care comite păcatul adulterului, nu se poate compara cu el. După ce și-a învins toți dușmanii, Digenes construiește un palat luxos pe malurile Eufratului, unde își încheie zilele în pace.

O legendă cipriotă spune că a traversat munții Pentadaktylos („Cinci Degete“) de la nord de Nicosia, pentru a ajunge în Asia Mică (Turcia de azi). Lanțul montan, după cum sugerează și numele, seamănă cu cinci degete răsărite din sol. Epopeea Digenis prezintă o imagine pătrunzătoare a lumii bizantine din Asia Mică și a vieții de frontieră din secolul al X-lea. Povestea epică a lui Digenes a continuat să fie citită cu mult interes în

secolele următoare, deoarece textul a supraviețuit în diferite versiuni ce datează până în secolul al XVII-lea. Aceasta corespunde în mai multe moduri unui ciclu de cântece acritice mult mai scurte, în special din Asia Mică, Cipru și Creta, dintre care unele au supraviețuit până în prezent. În tradiția ultimului dintre ele, Digenes este învins în cele din urmă doar de Moarte, reprezentată de Thanatos/Charon, după o luptă aprigă purtată pe podelele de marmură.

În apropiere de Trebizonda, călătorilor încă le este arătat mormântul său, care, potrivit tradiției populare, se crede că îi protejează pe nou-născuți de farfemecele rele. Compozitorul greco-canadian Christos Hatzis a folosit acest text ca bază pentru o parte a compoziției muzicale clasice „Constantinopol“. Povestea lui Digenes Akritas, învins de Moarte, a fost folosită ca bază a unei *bîline* (balade populare) rusești despre Anika Oșteanul.

Fragment din Moastele Sf Ilie în catedrală din Murom

ILIE MUROMET

Puțini oameni știu că eroul Ilie Muromeț nu este un personaj fictiv, ci foarte real. El este subiectul principal al epopeilor rusești, este unul dintre bogatâri în bâlinele (epopei cavaleresti) Rusiei Kievene înregistrate în secolele XVIII-XX. Nu este menționat în vechile cronică rusești. Tăcerea acestora despre Ilie Muromeț mărturisește probabil originea rusă de sud-vest a legendei legate de erou. Aparent, apariția și difuzarea inițială a textelor folclorice dedicate lui Ilie Muromeț sunt asociate cu ținuturile ucraineano-belaruse, care includ cele mai vechi (datând din secolul al XVI-lea) dovezi scrise ale existenței

unei legende asociate cu acesta.

Cel mai vechi text din Rusia în care a fost fixată în scris legenda despre Ilie Muromeț este conținut în „Povestea eroilor de la Kiev care au călătorit la Tarigrad”. Aceasta a început să fie înregistrată în documente începând cu secolul al XVII-lea.

Marea majoritate a epopeilor povestesc despre originea lui Ilie Muromeț din Murom. Conform versiunii general acceptate, Ilie Muromeț s-a născut în satul Karacharovo, lângă Murom (regiunea Vladimir)⁷.

Unii istorici ai secolului al XIX-lea au sugerat⁸ că mica sa patrie ar putea fi Karachev (regiunea Bryansk) sau orașul Moroviysk din

regiunea Cernigov, situată nu atât de departe de ea (satul modern Morovsk, districtul Kozeletsky din regiunea Cernigov). Această concluzie se bazează pe asocierea în epopeea populară, a imaginii lui Ilie Muromeț cu cea a călugărului kievean Ilie de la Lavra Pecerska (Lavra Peșterilor), precum și pe faptul că în primele mențiuni ale eroului de pe teritoriul Rusiei de sud, el a fost numit nu Muromeț, ci Morovlin sau Muravlenin⁹. Cu toate acestea, Moroviysk, în ciuda apropierei sale de Kiev, a fost menționat pentru prima dată în secolul al XII-lea și era foarte redus ca întindere¹⁰ spre deosebire de Murom, care fusese menționat pentru prima dată înainte de anul 862¹¹,

Ilie Muromet de Vastnetsov_1914

și care era un oraș relativ mare în timpul vieții lui Ilie de Pecersk. În plus, discutând această ipoteză, A. I. Sobolevsky notează că Murom era cunoscut la Kiev sub numele distorsionat Morov, ceea ce ar fi putut duce la menționarea lui Ilie Muromet ca „Morovets” în folclorul sud-rusesc¹².

Oamenii de știință au opinii diferite și cu privire la proveniența numelui de familie „Muromets”. Unii oameni cred că este o poreclă. Potrivit unuia dintre ei, „Muromets” ar proveni de la cuvântul „mur” – „zid”, care atunci însemna – „un om-erou care nu poate fi învins”. Alcineva crede că Muromets este o poreclă profesională - în Rusia Kieveană, zidarii erau numiți *murs*. În cele din urmă, sunt cei care, în cercetările lor, s-au bazat pe legenda că Ilie, înainte de a se implica în măiestria mânuirii armelor, a stat treizeci de ani și trei ani pe un scaun, pe un cupor Muromka.

În epopeea despre vindecarea lui Ilie Muromet, se spune că, din cauza păcatului bunicului său, Ilie Muromet nu și-a putut controla picioarele până la vîrsta de 30 de ani, stătea sezând pe un cupor, rugându-se și închinându-se zi și noapte. După ce trei străini necunoscuți i-au dat să bea apă, el s-a ridicat și a simțit o putere extraordinară în sine. Se crede că sub chipul acestor bătrâni, Iisus Hristos i s-a arătat lui Ilie Muromet împreună cu doi dintre apostoli sau chiar trei îngeri, asemenea Patriarhului Avraam din Vechiul Testament. După aceea, eroul a mers la Kiev pentru a-l sluji pe prințul de Kiev. El a devenit faimos ca un războinic puternic și curajos, fiind compuse adevărate epopee despre isprăvile sale. În ciuda acestui fapt, Ilie a rămas întotdeauna o persoană modestă și a refuzat să ocupe funcții înalte.

Ilie Muromet este considerat unul dintre cei trei mari eroi, alături de Alioșa Popovici și Dobrinia Nikitici. Aceștia au fost considerați păzitori ai Rusiei, simboluri ale puterii și statoriciei Patriei. El este personajul principal în nu mai puțin de 15 epopee („Ilie Muromet și privighetoarea tâlharului”, „Ilie Muromet și idolul”, „Ilea Muromet se ceartă cu prințul Vladimir”, Bătălia lui Ilie Muromet cu Zhidovin” etc.).

Imaginea lui Ilie Muromet este una dintre cele mai populare din cultura rusă. Este întruchipat în pictură (Vasnetsov, Bilibin, Vereshchagin), literatură (A.K. Tolstoi, Akunin), folclor modern (glume), muzică (operă, simfonie, muzică rock), filme, desene animate, jocuri pe calculator. O serie de mijloace de transport și tehnice și obiecte geografice poartă numele lui Ilya Muromets.

Se crede că prototipul eroului epic a fost călugărul Ilie din Lavra Peșterilor (†1188), care a trăit în timpul lui Vladimir Monomahul și este sărbătorit în Biserica Ortodoxă pe 19 decembrie/1 ianuarie. Prima dovdă documentară a identificării eroului Ilie Muromet cu sfântul omonim, ale căruia relicve se află la Kiev, este conținută în însemnările nobilului austriac Erich Lassota von Steblau, care a vizitat Kievul în 1594. Călătorul a consegnat că a văzut în vestibulul exterior al Catedralei Sf. Sofia un loc în care a fost odată mormântul lui Ilie Morovlin, care a fost un erou glorios, cum îl numesc ei aici, și despre care se povestesc multe legende¹³.

Unii cercetători consideră prototipul personajului epic ca fiind un personaj istoric, un om puternic poreclit „Chobotok”, care s-a călugărit în Lavra Kiev-Pechersk cu numele Ilie¹⁴.

Călugărul Ilie se odihnește în poziție de rugăciune, îndoind

degetele mâinii drepte în același mod cum se obișnuiește acum în Biserica Ortodoxă - primele trei degete împreună, și îndoind ultimele două spre palma mâinii. În perioada de luptă cu schisma Vechilor Credincioși (sfârșitul secolelor XVII - XIX), acest fapt din viața sfântului a servit drept dovdă puternică în favoarea închinării cu trei degete.

Legenda lui Ilie Muromet ca erou a fost confirmată de un studiu medical și antropologic al sfintelor moaște, care a fost efectuat între 1988-1990. Moaștele se odihnesc în Peșterile din apropiere ale Lavrei Kiev-Pechersk.

Studiul a arătat că Ilie Muromet a fost înmormântat în secolele XI-XII. Era foarte înalt pentru vremea lui (177 cm), un sistem muscular excepțional de dezvoltat, iar în tinerețe a suferit de o boală a coloanei vertebrale, ceea ce a dus la o micșorarea corpului. Examenul a scos la iveală mai multe fracturi ale coastelor și claviculei drepte, răni adânci la brațul stâng și la piept (probabil de lance), care, se pare, i-au provocat moartea la vîrstă de 40-55 de ani.

A fost canonizat ca sfânt, venerat la nivel local între anii 1684-1690, când, sub arhimandritul Varlaam al Lavrei Peșterilor din Kiev, sărbătoarea Cuvioșilor Părinti care se odihnesc în Peșterile din apropiere a fost instituită în prima sămbăta după sărbătoarea Înălțării Sf. Cruci.

Cinstirea generală a acestuia în biserică fost instituită prin decretele Sfântului Sinod din 1762, 1775 și 1784, potrivit căror s-a permis tipărirea slujbelor pentru Sf. Cuvioși Părinti ai Lavrei Peșterilor și introducerea numelui lor în calendarul bisericesc tipărit la Moscova.

Armata rusă îl consideră pe eroul sfânt drept ocrotitor. Sfântul Ilie Muromet a intrat în calendarul

sfinților locali din Murom și este înfățișat pe icoane și fresce, în mănăstiri și biserici. O parte din moaștele Sf. Ilie - degetul mijlociu al mâinii stângi - se află în Mănăstirea Spaso-Preobrazhensky din orașul Murom.

ALEXANDRU PERESVET ȘI ANDREI OSLIBI

Acești doi sfinti și deopotrivă eroi epici se află în relație nemijlocită cu una dintre cele mai importante bătălii care a condus la formarea Statului Rus, bătălia de la Kulikovo. Ei sunt sărbătoriți în calendarul liturgic în data de 20 septembrie.

Ambii provineau din familiile nobile ale boierilor principatului Bryansk. Despre cei doi se amintește în cel mai vechi monument literar rus, „Zadonshcina (ar putea fi tradus ca „regiunea de dincolo de râul Don”)¹⁵ de la sfârșitul secolului al XIV-lea, care povestește despre bătălia de la Kulikovo din 1380 și în „Legenda bătăliei lui Mamai”¹⁶ o lucrare literară din secolul al XV-lea, care descrie aceeași eveniment.

Există o legendă conform căreia Alexandru Peresvet ar fi depus jurăminte monahale în Mănăstirea Rostov Borisoglebsky. Mănăstirea fusese binecuvântată de Sf. Cuv. Serghie de Radonej în 1363. Ulterior, acești doi războinici au ajuns în mănăstirea Sf. Treime a Sf. Serghie de Radonej. Atunci când prințul Dimitri (viitorul Donskoy), în anul 1380, a venit să primească binecuvântare pentru bătălia împotriva Hoardei de Aur, de la Sf. Serghie, ei se numărau deja între ucenicii acestuia.

În acei ani, exista un mit despre invincibilitatea războinicilor Hoardei de Aur. Au existat zvonuri că era imposibil să-i învingi într-o

luptă corectă, deoarece se presupune că posedau un fel de putere magică. Și pentru a depăși strategemele lor, doar puterile fizice nu erau suficiente.

Alexandru și Andrei erau războinici experimentați, dar prezența lor în rândurile armatei avea nu atât o semnificație militară, cât una spirituală. Cuviosul Serghie i-a binecuvântat să poarte, în locul unei arme materiale, una spirituală - crucea lui Hristos, cusută pe schima veșmântului monahal.

Bătălia de la Kulikovo a fost purtată între armatele Hoardei de Aur sub comanda Hanului Mamai și diferite principate ruse, unite sub comanda Cneazului Moscovei Dmitri Donskoi. Bătălia a avut loc la 8 septembrie 1380 pe Câmpia Kulikovo, în apropiere de Don (astăzi regiunea Tula) și a fost câștigată de ruși. Cu toate că victoria nu a pus capăt dominației mongole asupra principatelor ruse, este privată de istoricii ruși ca un punct de cotitură în perioada în care puterea mongolă a intrat în declin, iar puterea moscovită a intrat în ascensiune – un proces care va duce la proclamarea independenței Cnezatului Moscovei și ulterior la formarea Statului Rus modern. Potrivit istoriografiei ruse, rușii au mers la Kulikovo ca cetăteni ai diferitelor cnezate și s-au întors ca o națiune rusă unită.

În 1380, Mamai a ales să conducă personal armata Hoardei împotriva forțelor Moscovei. În pregătirile sale de invazie, a negociat atât cu regele Jagello al Lituaniei, cât și cu Oleg al II-lea al Riazanului, care luptau împotriva lui Dmitri. Armatele Lituaniei și Riazanului au pornit să se alăture forțelor Hoardei, iar Mamai și-a amplasat tabăra pe malul Donului, aşteptând sosirea lor.

În timp ce Mamai și-a ridicat tabăra, prințul Dmitri și-a mobilizat

trupele și aliații în Kolomna, pentru a rezista invaziei. Armata Moscovei a fost completată acolo de majoritatea forțelor principatelor rusești, inclusiv Tver, Suzdal, Rostov, Iaroslavl, Polotsk, Murom și Beloozero.

În ciuda alianței lui Oleg cu Mamai, un număr de boieri din Riazan au dezertat, pentru a se alătura armatei lui Dmitri (numărul exact nu este cunoscut, dar în jur de 70 de boieri au fost pe lista morților după bătălie). Printul Dmitri aflat de apropierea armatelor Lituaniei și Riazanului. Pe 7 septembrie 1380, forțele printului Dmitri au traversat Donul pentru a ataca, înainte ca inamicul să își unească forțele. Armatele ruse adunate sub comanda Marelui Print de Vladimir, Dmitri Ivanovici de Moscova (numit mai târziu „Dmitri al Donului” sau „Donskoi” în rusă) au avut de înfruntat o armată tătară mult mai numeroasă, sub comanda lui Mamai, hanul Hoardei de Aur.

Aliații lui Mamai, Marele Print Oleg al II-lea al Riazanului și Marele Print Jagello Olgerdovici al Lituaniei, au ajuns târziu la bătălie. Conform unei teorii lansate de istoricul rus Dmitri Balașov, Oleg nu dorea să se alăture niciunei tabere și probabil a trimis intenționat acei „dezertori” pentru a-l ajuta pe Dmitri, pretinzând în același timp că Riazanul a rămas loial Hoardei. Vechiul poem rus Zadonșcina amintește faptul că, la bătălie, au participat 150.000 de ruși și 300.000 de tătaro-mongoli, însă dimensiunea reală a Câmpiei Kulikovo nu permitea de fapt un număr atât de mare de trupe. Armatele reale numărau în jur de 60.000 de ruși, inclusiv 7.000 de lituanieni rebeli, și 125.000 de tătari.

În dimineața zilei de 8 septembrie, câmpia Kulikovo a fost acoperită de o ceată groasă, care

a întârziat începerea bătăliei. Ceața s-a ridicat în jurul orei 11, iar ambele armate au început să avanseze. Bătălia a început cu o singură luptă între doi campioni. Eroul rus era Alexandr Peresvet, călugărul de la Mănăstirea Sfânta Treime, trimis la luptă de Serghei de Radonej. Campionul Hoardei era Temir-murza, cunoscut și ca Chelubay. Deși fiecare luptător l-a rănit de moarte pe celălalt, în prima fază a competiției, Peresvet nu a căzut din șa, în vreme ce Temir-murza a căzut (conform unor surse rusești). Rezultatul „remiză” al duelului a dezvăluit puterea spirituală a binecuvântării Sfântului Serghei și a inspirat trupele ruse.

În timpul bătăliei, Dmitri a schimbat armura sa cu cea a unui Tânăr boier moscovit, Mihail Brenok sau Bryanok, pentru a părea un simplu cavaler. Brenok a fost instruit să îl imite pe prinț, purtând drapelul său și armura sa. Trucul a funcționat: tătarii l-au atacat și ucis pe Brenok, crezând că este prințul. Marele cneaz Dimitri a supraviețuit, deși a fost rănit, iar imediat după bătălie a leșinat din cauza epuițării și hemoragiei. După aproape trei ore de luptă (de la amiază până la ora 3), forțele ruse au ieșit victorioase, în ciuda pierderilor mari. Cavaleria lui Vladimir cel Viteaz (vărul lui Dimitri), condusă de prințul Bobrok (cununatul lui Dimitri), a lansat o contraofensivă surpriză asupra flancului Hoardei, ceea ce a condus la colapsul acestuia.

La bătălia istorică din ziua Nașterii Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, a luat parte și războinicul Andrei Osleabi. Este posibil să fi căzut în luptă. Cu toate acestea, conform unei alte versiuni, el a supraviețuit și a servit mitropolitilor ruși. În documentele din 1390-1393, există referiri la „negrul Andrei Oslyabya” printre boierii din anturajul Mitropolitului Ciprian

al Întregii Rusii.

Dacă isprava lui Alexandru Peresvet a fost imediat glorificată în narațiunile despre Bătălia de la Kulikovo, cele mai vechi povești cunoscute despre aceasta tac în privința lui Oslyabi. Numele său nu a fost inclus în majoritatea listelor cu cei uciși pe câmpul Kulikovo și nici în sinodiconurile celor căzuți. Numai „Zadonshchina”, înfățișând călugării-războinici ca eroi epici, vorbește despre moartea în luptă nu numai a lui Alexandru Peresvet, ci și a lui Andrei Oslyabi, precum și a fiului său Iacov. De asemenea, despre moartea în bătălie a celor doi: Peresvet și Oslyabi, amintește și „Legenda bătăliei lui Mamaev”.

Momentul canonizării locale a Sfintilor Alexandru și Andrei este necunoscut. În secolul al XVII-lea, numele lor au fost incluse în calendar, fiind prăznuiți în data de 7/20 Septembrie. Trupul călugăru-lui Andrei Oslyabi a fost îngropat lângă biserică în cinstea Nașterii Maicii Domnului, la Mănăstirea Simonov de lângă Moscova, lângă trupul călugărului Alexander Peresvet.

În 1928, Biserică Nașterea Maicii Domnului a fost închisă și a ajuns pe teritoriul uzinei Dinamo. Pietrele funerare au fost din nou distruse și restaurate din nou abia după renașterea bisericii în 1989, la inițiativa celebrului artist P. D. Korin. Atunci a fost construit un baldachin în biserică peste două pietre funerare, dar rămășițele în sine nu au fost găsite în timpul lucrărilor de restaurare, deoarece acest loc a fost betonat pe mulți metri.

În 1981, numele sfintilor călugări războinici au fost incluse în Soborul Sfintilor din Radonej. Biserică a hotărît ca pomenirea lor anuală să fie celebrată în ajunul sărbătorii Nașterii Maicii Domnului (ziua Bătăliei de la Kulikovo) – 7/20 septembrie.

MILOŞ OBILICI

Miloš Obilici, erou epic sârb¹⁷, născut în anul 1350 și decedat în data de 28 iunie 1389, în timpul luptei de pe Câmpia Kosovo, a fost un cavaler legendar medieval, aflat în slujba Cneazului Lazăr, domnitorul Serbiei, în timpul invaziei otomane din Serbia de la sfârșitul secolului al XIV-lea.

În cîntecele și legendele populare epice, Miloš este celebrat ca un erou ce a fost subiect al nașterii și puterii supranaturale (mama lui era o zână sau tatăl său era un dragon); Miloš și-a luat puterea din laptele de iapă (de la care provine numele de familie Kobilić sau Kobilović). Avea un cal excepțional pe nume Jdral. Frații săi erau Milan Toplica și Ivan Kosančić, iar logodnica lui Olivera, fiica printului Lazar Hrebelanović.

Se cunosc puține date despre biografia sa, însă este cunoscut ca fiind legendarul asasin al sultanului Murad I în Bătălia de la Kosovo din 1389. Era înrudit cu familia vlahă Balšić (Ballsha) care domnea în Principatul Zeta (în Muntenegru de astăzi)¹⁸. Cu toate că nu apare menționat în sursele contemporane¹⁹, răspândirea poveștii despre asasinarea lui Murad, în sursele florentină, sârbă, otomană și greacă, sugerează că versiunile acesteia au circulat mult în Balcani, pe o întindere de jumătate de secol după eveniment.

Miloš este un prenume slav înregistrat de la începutul Evului Mediu printre bulgari, cehi, polonezi și sârbi. Este derivat din rădăcina slavă mil-, însemnând „milostiv” sau „drag”, care se găsește într-un număr mare de nume slave²⁰.

De-a lungul istoriei, au fost folosite mai multe versiuni ale numelui de familie al eroului. În istoria Muntenegrului (1754), Vasilije

Petrović a scris despre un Miloš Obilijević, iar în 1765, istoricul Pavle Julinac a stabilit numele de familie ca fiind Obilić. Potrivit istoricului ceh Konstantin Jireček, numele de familie Obilić și diferențele sale variante sunt derivate din cuvintele sârbești obilan („o mulțime de“) și obilje („bogătie, abundență“)²¹. Numele de familie Kobilić ar putea proveni din cuvântul slav kobila (mare) și înseamnă „fiul iepei“, deoarece în legendele sârbe se spune că eroul a fost îngrijit de una.²² Jireček a legat numele de familie de două familii nobiliare din Ragusa medievală și Trebinje, Kobilić și Kobiljačić, în secolele 14 și 15, și a observat că și-au modificat numele de familie în secolul al 18-lea, deoarece au considerat că este „indecent“ să fie asociat cu iepele. Pe baza unui document din 1433 din arhivele ragusane, s-a concluzionat că numele de familie original al lui Miloš era într-adevăr Kobilić (latină: Cobilich). Redarea lui Obilić a fost folosită universal de scriitorii sârbi în timpurile moderne.

Miloš Obilici este unul din eroii de marcă ai legendei sârbe din Kosovo, a cărei parte centrală este Bătălia de la Kosovo. Potrivit legendei, Miloš a fost ginerele prințului sârb Lazăr. La un moment dat, a izbucnit o ceartă între soția sa și sora ei, care era căsătorită cu Vuk Branković, având ca subiect superioritatea în vitejia soților lor. Ca o consecință a acestui fapt, Branković s-a ofensat și ales să lupte cu Miloš. Plin de ură, Branković l-a calomniat pe Miloš la Lazăr, spunând că a conspirat cu turci pentru a-l trăda pe cneaz. În timpul cinei oferite de Lazăr, în ajunul bătăliei, prințul i-a reproșat lui Miloš lipsa de loialitate. Pentru a-și dovedi loialitatea, Miloš a intrat în tabăra turcă, prefațându-se că dezertează. Într-un moment

favorabil, el l-a înjunghiat și ucis pe sultanul turc Murad, ai căruia însotitori l-au executat apoi pe Miloš. Legenda continuă apoi să descrie evenimentele legate de luptă²³.

Există mai multe ipoteze privind asasinarea sultanului Murad, de către Miloš Obilici. Se crede că Miloš Obilici s-a ascuns pe câmpul de luptă printre cadavre, iar atunci când sultanul, slab apărat de gărzile de corp, a inspectat câmpul de luptă, Miloš Obilici l-ar fi ucis. O altă variantă susține că Miloš Obilici ar fi simulațat că trece de partea turcilor și ar fi cerut să îl vadă pe sultan. Ajuns în cortul acestuia, l-ar fi ucis, profitând de lipsa de vigilență a gărzilor de corp ale sultanului.

Cele mai vechi surse despre bătălia de la Kosovo, care în general favorizează cultul prințului Lazăr, nu menționează pe Miloš sau asasinarea sultanului. Asasinarea în sine este înregistrată pentru prima dată de diaconul Ignatie la 9 iulie 1389, la doar 12 zile după bătălie²⁴.

Asasinarea sultanului Murad și a unuia dintre fiii săi a fost, de asemenea, menționată în instrucțiunile Senatului venetian emise lui Andrea Bembo la 23 iulie 1389, deși venețienii nu erau siguri dacă știrile despre asasinat erau adevărate²⁵. La 1 august 1389, regele Tvrtko I al Bosniei (r. 1353-1391) a scris o scrisoare către Trogir pentru a-și informa cetățenii cu privire la înfrângerea otomană²⁶. Victoria asupra turcilor a fost raportată și de Coluccio Salutati (†1406), cancelar al Florenției, în scrisoarea sa adresată regelui Tvrtko, datată 20 octombrie 1389, în numele Senatului florentin. Ucigașul nu este numit, dar este descris ca fiind unul dintre cei doisprezece nobili creștini care au reușit să străpungă rândurile otomane. Primul autor care se referă la ucigașul lui Murad pe numele său complet este Konstantin Mihailović, un

ienicer sârb din satul Ostrovica, lângă Rudnik, care a scris Memoriile unui ienicer sau Cronica turcească în 1497, în care îl identifică pe Miloš Kobica²⁷ drept cavalerul care, în ultima vineri a bătăliei, l-a ucis pe Murad.

Abia la începutul secolului al 19-lea, Miloš Obilici a început să fie venerat ca sfânt în Biserica Sârbă. În timpul Revoluției Sârbe (1804-1815), o frescă a lui Miloš ca sfânt cu aureolă, purtător de sabie, a fost pictată în pronaosul prințului Lazăr din Mănăstirea Hilandar de pe Muntele Athos (Grecia).

Miloš Obilić este menționat și într-o legendă legată de mănăstirea sârbă Tumane. Miloš s-ar fi născut în satul din apropiere Kobilje și și-a avut castelul în satul din apropiere, Dvorište. Pe când vâna, l-a rănit din neatenție pe pustnicul Zosima Sinaitul, care locuia într-o peșteră din apropiere. Zosima era acoperit cu piele de cerb și este foarte probabil ca Miloš să nu fi văzut că era un om. Când l-a dus la vidar pentru tratament, sihastrul i-a spus Tu mani, adică *Nu există leac - lasă-mă să mor acolo*. Pentru a ispăși păcatul, Miloš a ridicat și a înzestrat o mănăstire, în care a așezat moaștele lui Zosima. În timp ce construia mănăstirea, a primit invitația marelui cneaz să participe la luptă. Istoricul Rade Mihaljić sugerează că acest cult a pornit de la o mișcare populară, care își are originea printre sârbii de la sud de râurile Sava și Dunărea, în perioada otomană.

Mai târziu, în același secol, figura eroică a lui Miloš a primit un impuls național în poemul epic *Cununa muntelui* (1847) de către Petar al II-lea Petrović-Njegoš, prinț-episcop al Muntenegrului.

Miloš a devenit o figură importantă în poezia epică sârbă, fiind ridicat la rang de erou național în folclorul medieval sârbesc. Alături

de martiriu Prințului Lazăr și pre-tinsa trădare a lui Vuk Brankovici, fapta lui Miloš a devenit o parte integrantă a tradițiilor sârbe legate de legenda Bătăliei de la Kosovo²⁸. Astăzi, sârbii îl consideră ca parte a patrimoniului lor cultural, fiind inclus pe locul 10 în lista și cartea din 1993, dedicată celor mai proeminente 100 de personalități ale istoriei sârbe.

FORGOTTEN HISTORY AND LEGEND SHEETS. EPIC HEROES OF ORTHODOX CULTURE: DIGENE AKRITAS FROM BIZANT, ILIE MUROMET FROM PECERSKA, ALEXANDRU PERESVEȚ AND ANDREI OSLEABI FROM KULIKOVO AND MILOŠ OBLICI FROM KOSOVO

Abstract: The hero is the one who is exposed to danger in difficult situations, overcoming his anxiety and not knowing if he succeeds. He dedicates himself to a cause that is greater than his own cause, which

he puts before his own good. He is the one that people look at as an exceptional person. These clues, taken together, create the portrait of the real hero.

The epic heroes presented, reveal to us how heroism made a good house with holiness, their tumultuous life placing them in the sphere of action of Providence. It is imperative that such a historical, hagiographic, literary and cultural treasure be shared with the world, so that these models can inspire new generations through their deeds.

Keywords: epic hero, saint, heroism, battle, orthodoxy.

NOTE

- [1] <https://ziarullumina.ro/societate/analiza/omul-intre-geniu-erou-si-sfant-affirmatiile-modernitatii-163254.html>, accesat în 11.05.2022
- [2] <https://www.ancient-literature.com/characteristics-of-epic-heroes/>, accesat în 11.05.2022.
- [3] *Digenis Akritas*, traducere de N.I. Pintilie și Nikos Gaidagis, prefată și note de Nicolae-Şerban Tanaşoca, Bucureşti, Editura Univers, 1974.
- [4] A.A.Vasiliev, *Istoria Imperiului Bizantin*, traducere Ionut- Alexandru Tudorie, Vasile-Adrian Carabă, Sebasian Laurențiu Nazâru, Editura Polirom, Iași, 2010, p.370.
- [5] H. Gregoire, *Le tombeau et la date de Digenis Akritas și Autour de Digenis Akritas*, ambele în Byzantium, VI (1931) 481-508 ; VII (1932), 287-320.
- [6] *Bibliothèque grecque vulgaire*, ed. E. Legrand, I, 83 (v. 180), 96 (v. 546). Cf. *Poèmes Prodromiques en grec vulgaire*, ed. D.C. Hesseling și H. Pernot, 55 (v. 164); E. Jeanselme & L. Oeconomos, *La satire contre les higoumènes*, Byzantium, I (1924), 328.
- [7] Миллер В.Илья Муромец, Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрана : в 86 т. (82 т. и 4 доп.), СПб., 1894, Т. XIIa, С. 949-951.
- [8] Филин Н. В, *Об историческом прототипе Ильи Муромца. Армагеддон: Актуальные проблемы истории, философии, культурологии*, Кн. 7, 2000, С. 56-87.
- [9] Королёв А. С, Илья Муравленин, *Загадки первых русских князей*, М. Вече, 2002.
- [10] Коваленко В. П, *Моровійськ*, Енциклопедія історії України: у 10 т., редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. - К.: «Наукова думка», 2010, Т. 7: Мл 0., С. 71.
- [11] Веселовский А, Избранное: На пути к исторической поэтике, М.СПб.: Центр гуманитарных инициатив, 2010, р. 687.
- [12] Соболевский А. И, К вопросу о прозвище былинного Ильи, Этнографическое обозрение, Под ред. Н. А. Янчука, М.: Русская типо-литография, 1890, № 3, С. 230-231.
- [13] Erich Lassota von Steblau, *Путевые записки Эриха Лассоты*,
- отправленного римским императором Рудольфом II к запорожцам в 1594г, С ПЕТЕРБУРГЪ II.II. МЕРКУЛЬЕВА, Графский пер, д No 5, 1873, pp. 19, 63.
- [14] *Богатыри*, Малый энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрана: в 4 т. СПб., 1907-1909.
- [15] http://www.drevne.ru/lib/zadon_s.htm; <https://web.archive.org/web/20130116164311/http://ppf.asf.ru/drl/zadon.html>, accesat in 12.05.2022.
- [16] <http://www.hrono.ru/dokum/1300dok/1380skaz.php>, accesat 12.05.2022
- [17] Tanya Popović, Prince Marko: The Hero of South Slavic Epics, Syracuse University Press, New York, 1988, p.26.
- [18] https://ro.wikipedia.org/wiki/Milo%C8%99_Obilici#cite_note-Bianchini-2, accesat în 12.05.2022.
- [19] Thomas A. Emmert, *Milos Oblilic and the Hero Myth*, Journal of the North American Society for Serbian Studies, vol.10, nr. 2, 1996, p.153.
- [20] Franz von Miklosich, *Die bildung der slavischen personennamen*, Wien, 1860, pp.76-77
- [21] Konstantin Jireček, *Geschichte der Serben*, Vol2, F.A. Perthes, 1918, p.120.
- [22] Elisabeth Katschnig-Fasch, *Gender and Nation in South Eastern Europe*, Münster, Germany, 2005, p. 252.
- [23] Jelka Ređep, *The Legend of Kosovo*, în rev. Oral Tradition. Serbo-Croatian oral Traditions. Slavica, vol. 6, nr. 2–3, 1991, Columbia, Missouri, p.260.
- [24] Друштво историчара СР Србије, *Историјски гласник: орган Друштва историчара СР Србије*, Едијта 1, Друштво. 1994. р. 9.
- [25] Colin Heywood; Colin Imber, *Studies in Ottoman History in Honor of Professor V.L. Ménage*, Isis Press, 1994, p. 270.
- [26] Seka Brkljača, *Bosna i Hercegovina i svijet*, Ed. Institut za istoriju, 1996, p. 66.
- [27] Constantine Mihailović, *Turska istorija ili kronika, 1490-1501*, vol. 18, Glasnik Srpskoga učenog društva (Societatea Învățătă Sârbă), Belgrad, 1865, p. 77.
- [28] Sf. Iustin Popovici, *Viața Sfântului și Marelui Mucenic Lazăr al Serbiei în Taina și semnificația Bătăliei de la Kosovo*, traducere Paul Bălan, Editura Anestis, 2005, p. 42.